

NEZİHE MUHİTTİN VE TÜRK KADINININ SİYASİ HAKLAR MÜCADELESİ

NEZİHE MUHİTTİN AND POLITICAL RIGHTS STRUGGLE OF TURKISH WOMEN

Mustafa Yahya METİNTAŞ¹

Özet

Türk kadınına seçme ve seçilme hakkının verilmesi, Cumhuriyet'in kurucu önderi Atatürk'ün ufku kadar, genç cumhuriyetin modern ve eğitilmiş kadınlarının bu konudaki mücadeleleri sayesinde, bir çok gelişmiş batı ülkesinden önce sağlanmıştır. Bu mücadelenin en önemli isimlerinden biri çok yönlü bir entelektüel olan Nezihe Muhittin'dir. Nezihe Muhittin, 1889 yılında İstanbul'da varlıklı bir ailenin kızı olarak dünya'ya geldi. 1909 yılında Kız İdadisinde fen dersi öğretmeni olarak çalışmaya başladı. İttihat ve Terakki Kız Sanayi Mektebi, Selçuk Hatun Sultanisi müdürlüğü yaptı. Aynı yıllarda Sabah ve İkdâm gazetelerinde sosyoloji, pedagoji ve psikoloji ağırlıklı yazılar yazarak yayın hayatına atıldı.

Nezihe Muhittin' in kadın hakları konusundaki mücadelesine başlaması 1913'te Osmanlı – Türk Hanımları Esirgeme Derneğine katılımıyla oldu. Tüm çabası kadınları erkeklere eşit bir statüye taşımak olan Nezihe Muhittin, bunun sosyal ve ekonomik yaşamda olduğu kadar, siyasi alanda da gerçekleşmesini istiyordu. 1923 yılında Kadınlar Halk Fırkası adıyla siyasi bir parti kurma girişiminde bulundu. Bu girişim, cumhuriyet döneminin ilk siyasi parti kurma girişimidir. Ancak valilik partinin faaliyetlerine izin vermedi. Aynı yıl 12 arkadaşıyla birlikte “Türk Kadınlar Birliği” adlı derneği kurdu. Nezihe Muhittin, bundan sonra çalışmalarını bu dernek aracılığı ile kadınlara siyasi hakların tanınması amacı çerçevesinde gerçekleştirdi. Bu ve benzer diğer çabalarla 1934 yılında kadınlarımız seçme ve seçilme hakkı kazandı.

Nezihe Muhittin, kadın haklarına adanmış bir ömür içinde binlerce öğrenci, yirmi kadar roman, üç yüz civarında öykü, sahnelenmiş piyesler, operetler ve filme alınmış senaryolar bırakarak 1958 yılında vefat etti.

Anahtar Kelimeler: Nezihe Muhittin, Seçme ve Seçilme Hakkı, Türk Kadınlar Birliği

Abstract

Female suffrage was granted to Turkish women before other developed Western countries by the scope of Atatürk, founder leader of Turkish Republic, and by the struggle of modern and educated women in this regard. An important person participating to this struggle is a sophisticated intellectualist, Nezihe Muhittin. She was born in Istanbul in the year 1889 and was the girl of a wealthy family. She began to work at Kız İdadisi as a science teacher at 1909. She was the director of İttihat ve Terraki Kız Sanayi School and Selcuk Hatun Sultanisi. At the same years, she began to write sociology, pedagogy and psychology articles in the newspapers Sabah and İkdâm.

Struggle of Nezihe Muhittin on political rights of women was began with the participation of her to the Osmanlı-Türk Hanımları Esirgeme Association in 1913. Nezihe Muhittin's clear point was to carry the women in a similar status with men not only in social and economical lives but also in the political area. She attempted to institute a political party named Kadınlar Halk Firkasi in 1923. This is the first attempt of instituting a political party in the republic period. At the same year, she and her 12 friends instituted an association named as “Türk Kadınlar Birliği”. Thereafter, Nezihe Muhittin worked within the framework of the right of female suffrage for women through this association. This and similar attempts granted the right of female suffrage to Turkish women in 1934.

Nezihe Muhittin had a life dedicated to rights of women and died in the year 1958 with leaving thousands of student, nearly 20 novels, nearly 300 stories, grandstanded plays, operettas and filmes scenarios behind.

Key Words: Nezihe Muhittin, suffrage, Türk Kadınlar Birliği

¹Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Eskişehir
Eposta: mmetintas@hotmail.com

Giriş

Fransız İhtilali kadın hakları açısından bir dönüm noktası olmuştur. Fransa’da Kadın Hakları Bildirgesi yayınlanmış, 1793 de Fransa kralına sunulan bir dilekçe ile oy hakkı ve kendilerini temsil hakkı istemişlerdir. Ancak bu istek kabul edilmemiştir. Fransız ihtilaline kadınlar da katılmış ve ihtilalin her safhasında rol almışlardır. Kadınlar ihtilal içinde aktif olarak rol oynayarak kendi lehlerine toplumsal ve siyasal düzenlemelerin hayata geçirilmesini sağlamışlardır. Fransız kadınlarının bu hak arayışı ve bunda önemli sonuçlar almaları Avrupa ülkelerindeki kadınları da etkilemiştir¹. Kadın ve kadın hakları konusunda en büyük ve köklü değişime endüstri devrimi sebep oldu. Buharın endüstride kullanılmaya başlanması ile kadın işgücü olarak fabrikalarda çalışmaya başladı. Böylece kadınlara da o zamana kadar verilmemiş bazı haklar tanındı. 20. yüzyıla gelindiğinde bazen kanlı da olan mücadeleler sonunda Batı ülkelerinin birçoğunda kadınlara toplumsal ve siyasal anlamda eşit haklar getirildi. Kuzey Avrupa ülkelerinde (Finlandiya, İsveç, Norveç) kadınlar 1900’lü yıllardan itibaren siyasal hayata katılmaya başladılar. İngiltere’de kadınlar 1. Dünya savaşı sonunda başlattıkları Suffergate hareketi sonucunda siyasi haklarını kazanırken, bu hareket daha sonra Amerika Birleşik devletlerinde kendini göstermiş ve Amerikan kadınları da 1919 yılında seçme ve seçilme hakkına sahip olmuşlardır. Kadınlara siyasi hakların tanınması toplumda siyasi katılımının sağlanması sürecinin kemali açısından temel teşkil etmektedir².

1. Osmanlı Devleti’nde Durum

Türk – Osmanlı kadınının seçme seçilme hakkını alması ile sonuçlanacak süreç Osmanlı Devletinin son yüzyılında başlamış ve Cumhuriyet döneminde miras kalmıştır. Erken Cumhuriyet döneminde hızlı çağdaşlaşma projelerinin hızla uygulamaya konulduğu dönemde Türk kadını da siyasal haklarını elde etmiştir. Şüphesiz bu hakların elde edilmesinde Atatürk önderliğindeki çağdaşlaşma projesinin büyük katkısı vardır. Ancak Türk kadınının 100 yıllık mücadelesi ve başta Nezihe Muhittin olmak üzere bu mücadeleye önderlik etmiş aydın ruumlu kadınları savaşmaları, fedakârlıkları ve başarıları ve ödedikleri bedeller göz ardı edilmemelidir³.

Kadın hareketinin ortaya çıkışı belli bir siyasi ve toplumsal düzeye erişmiş toplumlarda hemen hemen aynı dönemlerde başlamış ve benzer bir seyir izlemiştir. Osmanlı Devletinde “kadın hareketi” de Batı ile hemen hemen aynı dönemde başlamıştır.

¹ Türker Alkan, **Kadın - Erkek Eşitsizliği Sorunu**, 100.Doğum Yılında Atatürk’e Armağan Dizisi, Ankara, 1981, s. 2.

² Serpil Üşür Sancar, “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri”, **Kadın Erkek Eşitsizliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset Raporunun Güncellenmesi**. Ankara, Temmuz 2008, s. 1-2.

³ Yaprak Zihnioğlu, **Kadinsız İnkılap**, Metis Yayınları, İstanbul, 2003, s. 21.

II. Meşrutiyet sırasında Osmanlı'nın hukuk ve eğitim alanındaki yaptığı dönüşümler kadınların günlük yaşamını da kaçınılmaz olarak etkilemiştir. Bu dönemde kadınlar arasında toplumsal ve siyasi yaşama aktif bir şekilde katılma çabaları ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönemde kadın hareketinin ilk öncülüğünü yapan doğal olarak Osmanlı Devlet ricali ve aydın kesim ailelerine mensup iyi eğitilmiş, batı dillerini bilen, Avrupa'daki gelişmeleri yakından takip etmeye çalışan kadınlardır⁴. Bu dönemdeki gelişme ve dönüşüme paralel olarak daha önce Osmanlı toplumunda mevcut olmayan Batı tarzı yeni bir aydın kadın tipi ortaya çıkmıştır. Osmanlı toplumunda ortaya çıkan bu yeni kadın tipi kaçınılmaz olarak Osmanlı kadınının toplum içindeki yerini tartışmaya açmıştır⁵.

Özellikle, Meşrutiyet döneminin başlangıcı sonrasında Osmanlı kadın hareketinin temsilcileri, Avrupa'daki kadın hakları konusundaki gelişmeleri yakından izlemekteydi. Kadının toplumsal alana ilgisi, zamanla siyasal alana da yansımaya başladı. II. Meşrutiyet döneminde kadın hareketinin hızla geliştiğini ve potansiyeli fark eden İttihat Terakki, bu durumun toplum için getireceği faydaları sezmiş ve kadını siyasi hayata katma yolunda "İttihat ve Terakki Kadınlar Şubesi"nin kurulması ve partiye kadın üye kabul edilmesi gibi bazı adımlar atmıştır. Öte yandan II. Meşrutiyet döneminde toplumsal yapı ve bu yapı içinde kadınlar her yönüyle değişmeye ve farklılaşmaya başlamıştır. İçinde buldukları toplumu, erkeğe nazaran buldukları konumu sorgulayan kadınlar, kendilerini kuşatan geleneklere, kısıtlamalara, kadın erkek eşitsizliğine karşı bir mücadele başlatmışlardır. Kadınlar, bu doğrultudaki faaliyetlerini kadın cemiyetleri kurarak ve kadın dergileri çıkararak sürdürmüşlerdir. Meşrutiyet yıllarında kurulan kadın örgütleri çoğu kez yardım derneği görünümünde olmakla birlikte kadının toplumdaki yerinin yükseltilmesi konusunda faaliyet gösteren kadın örgütleri de vardı. 1912 yılında Halide Edib tarafından kurulan, "Tealii Nisvan Cemiyeti" (Kadınları Yükseltme Derneği) kadınların sosyal hayat içinde yüksek bir yer edinmeleri için çalışıyordu ve ilk defa kadın ve erkeğin bir arada yer aldığı konferanslar düzenledi. Ulviye Mevlan tarafından 28 Mayıs 1913'de kurulan "Müdafaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti" (Kadın Haklarını Müdafaa derneği) ise Meşrutiyet Döneminin kayda değer kadın kuruluşlarının başında geliyordu ve kadının toplumsal yaşamda yer alması için çalışıyordu⁶. Mücadele'nin bu başlangıç yıllarında İçinde buldukları toplumu, erkeğe nazaran buldukları konumu sorgulayan kadınlar, kendilerini kuşatan geleneklere, kısıtlamalara, kadın erkek eşitsizliğine karşı bir mücadele yürütmüşlerdir. II. Meşrutiyet Dönemi ile

⁴ Hatice Özen, *Tarihsel Sürec İçinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri (1968-1990)*, İstanbul, 1990, s. 14.

⁵ Ömer Çaha, *Sivil Kadın, Türkiye'de Sivil Toplum ve Kadın*, Vadi Yayınları, Ankara, 1996, s. 10.

⁶ Serpil Çakır, "Kadın Tarihinden İki İsim: Ulviye Mevlan - Nezihe Muhittin", *Toplumsal Tarih*, Sayı: 46, 1997, s. (6-14) s. 6-7.

başlayan kadının siyasete ilgisi, Balkan Harbi sürecinde daha da artmıştır. Bu sıralarda kadınlar tarafından Darülfünunda konferanslar verildi ve ülkenin karşı karşıya olduğu sorunlara çözüm yolları arandı⁷.

Kadınlar gerek aile yaşamında, gerekse toplumsal yaşamda, dahası çalışma, hatta siyaset alanında yeni bir düzenlemeye ihtiyaç olduğunun farkındaydılar. Kadın örgütlerinin talebi, toplumsal yaşamın içinde erkeklerle aynı haklara sahip şekilde var olmalarını sağlayacak bir “kadın inkılabının” gerçekleşmesiydi⁸.

Kadınlar tarafından kurulan pek çok cemiyet, yayınladıkları dergiler, ortaya çıkardıkları edebi eserler, Osmanlı erkeğinin ve kadınının en azından bir kısmının kadın hakları, medeni haklar kadının toplumdaki konumunun yükseltilmesi konularında bilinçlerinin gelişmesine yol açmıştır⁹. 1900’lerin ilk yıllarına bakıldığında Osmanlı kadınına biçilen rol iyi bir anne ve iyi bir eş olmaktan öteye gitmemektedir. Ancak 19. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren başlayan hızlı dönüşüm, Avrupa’ya gönderilen öğrencilerin katkıları, açılan Batı tarzı okulların verdikleri eğitim, 19. Yüzyılın sonlarından itibaren büyük toprak kayıplarına yol açan savaşlar ve bu savaşların 20. Yüzyılın başında da devam etmesi, erkek nüfusun ciddi oranda kaybı Osmanlı kadınına ister istemez toplumsal yaşama sokmuştur¹⁰. Bu da Osmanlı kadınının bilinçlenmesini hızlandırmıştır. Şüphesi Batı’da devam eden kadın hakları mücadelesi ve bu mücadelenin Osmanlı kadınlarını etkilemesi de burada önemli rol oynamıştır¹¹. Türk kadınında gelişen bu bilinç Cumhuriyet’in getirdiği uygun siyasi ve hukuki iklim ile birleşince bir siyasi hak mücadelesinin doğması kaçınılmaz olmuştur. Cumhuriyet’in ilanı ile birlikte siyasi devrim başlar başlamaz kadınların siyasi ve hukuki hak mücadeleleri de başlamıştır.

2. Nezihe Muhittin ve Mücadelesi

Nezihe Muhittin, varlıklı bir ailenin çocuğu olarak 1889 yılında İstanbul’da doğmuştur. Babası, savcı ve ceza hâkimi Muhittin Bey, annesi, Ali Şevket Paşa’nın kızı Zehra Hanım’dır¹². Kısa bir süre mahalle mektebine devam ettikten sonra eğitimini evde özel

⁷ Şefika Kurnaz, **Balkan Harbinde Kadınlarımızın Konuşmaları**, MEB Yayınları, İstanbul 1993.

⁸ Saime Yüceer, “Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması”, **U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi** Yıl: 9, Sayı: 14, 2008/1, s. 133 – 134; Serpil Çakır, **Osmanlı Kadın Hareketi**, Metis Yayınları, 1996, 2. Basım, s. 316.

⁹ A. Yaraman, “Türk Kadınının Toplumsal ve Yasal Statüsünün Dönüşmesi Sürecindeki Önemli Değişikliklerden Biri Olarak Kadın Örgütleri”, **M.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, 1991, Cilt: 8, Sayı: 1-2.

¹⁰ Ayşegül Yaraman, **Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili**, Bağlam Yayınları, İstanbul 1999, s. 44.

¹¹ Banu Hatice GÜRCÜM, Arzu ARSLAN, “19. Yüzyıl Süfraj Hareketinde Sessiz Direnişin Sembolü Olarak Reform Kıyafeti”, **idil**, 2017, Cilt 6, Sayı 32, Volume 6, Issue 32.

¹² Seda Coşar, “The Reflections Of The Ottoman-Turkish Feminism On The Literary Works Of Nezihe Muhittin”, **A Thesis Submitted To The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University**, September 2006, S. 33.

derslerle sürdürdü. 1909 yılında Kız İdadi Mektebi'nde fen dersi öğretmeni olarak çalışma hayatına başladı.

Osmanlı Devleti'nde meşrutiyet ve hürriyet mücadelesinin iyice kızıştığı bir ortamda yetişen Nezihe Muhittin, yenilikçi babası ve askeri okullarda okuyan rejim muhalifi kuzenleri sayesinde Batı kaynaklı siyasi ve toplumsal fikirler ve dünya görüşü ile tanışmıştır. Nezihe Hanım'ın yakın çevresindeki erkek ve kadınlar eğitilmiş insanlardı. Doğduğu ve yetiştiği ortamdaki entelektüel hava daha genç yaşta yenilikçi ve sıra dışı siyasi ve toplumsal fikirleri tanımasını sağladı. Nezihe Muhittin, çocukluğundan itibaren zamanın kadın sorunlarıyla ilgilenen Türk Kadınlarını tanıma imkânı bulmuştur. Henüz çocuk yaşta iken tanıştığı Nakiye Hanım¹³, Kıbrıslı Azize Hanım¹⁴ bunlar arasındadır. Nezihe Hanım kadın sorunlarının tartışıldığı ilk toplantıya annesi ile birlikte henüz sekiz yaşında iken gittiğini anılarında belirtmektedir¹⁵.

Nezihe Muhittin, mahalle mektebindeki temel eğitimi sonrasında hem entelektüel aile fertleri hem de dönemin Seçkin öğretmenleri tarafından evde özel bir eğitime tabi tutulmuş, ardından Darülmualimat eğitimini tamamlamıştır¹⁶. Dönemin imkânları düşünüldüğünde oldukça yüksek standartta bir eğitim aldığı görüldüğü Nezihe Muhittin, eğitimini tamamlar tamamlamaz çalışma hayatına atılmıştır. 2. Meşrutiyet sonrasında İttihat ve Terakki yönetimi geleneksel Osmanlı toplumunu değiştirecek yönde adımları tereddüt ve korkuyla atmaya başlayınca Nezihe Muhittin gibi eğitilmiş ve aydın genç kadınların da biraz olsun önü açılmıştır. Bu şartlar altında İttihat ve Terakki tarafından açılan Kız Sanayi Mektebinde kurucu müdür olarak görevlendirilmiş, başarıyla faaliyete geçirdi Kız Sanayi Mektebinde aynı zamanda fen dersi öğretmeni olarak da görev yapmıştır. Bu çalışmaları sonrasında zamanın önemli okulları olan Darülmualimat ve Darülmualimin de çeşitli alanlarda öğretmenlik ve yöneticilik yaptığını biliyoruz. Genç bir kadın olarak başarıyla sürdürdüğü eğitimecilik mesleğinde ve faaliyetlerinde üzerinde en çok durduğu konu “Türk kızlarının Batı ülkelerinde yaşayan kızlardan farksız yetişmesi” dir. Yönetiminde görevli olduğu ve öğretmenlik yaptığı okullarda eğitim ve müfredat programlarının hazırlanmasında Avrupa okullarının eğitim ve müfredat programlarından yararlanmıştır¹⁷.

¹³ Ülkemizin en eski kadın eğitimcilerinden biridir. 1870'de açılan Darülmualimat'ta 1881'den itibaren yönetici olarak görev almıştır. Nakiye Hanım daha sonra, Maarif Nezareti tarafından okul müfettişi olarak görevlendirilmiştir. Bkz.: (Kurnaz, 1996, s. 123).

¹⁴ Beynelmilel Kadın Kongresine katılmak için Avrupa'ya giden ilk Türk kadını.

¹⁵ Ayşegül Baykan – Belma Ötüş Basket, a.g.e., s. 24.

¹⁶ Tuğba dik, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ressitem'in Dönüşümü: Nezihe Muhiddin ve Leyla Erbil**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ağustos 2012, s.4.

¹⁷ Ayşegül Baykan - Belma Ötüş Basket, a.g.e., s. 25.

Nezihe Muhittin sonraki yıllarda eğitimcilik çalışmalarının yanı sıra aktif bir kadın olarak sosyal hayatın içinde yer almış özellikle yardımlaşma ve hayır işleri için çeşitli cemiyetlerin kuruluşuna katılmış ve bunların bünyesinde önemli çalışmalar yapmıştır. Nezihe Muhittin'in kuruluşunda rol oynadığı belli başlı dernekler şunlardır: **Cemiyeti İmdadiye**" (Rumeli sınırlarında savaşan askerlerin günlük yaşamsal ihtiyaçlarının temini için çalışmalar yapan bir cemiyet)¹⁸, **Teal-i Nisvan Cemiyeti**¹⁹ (Kadınların Yükselmesi), **Donanma Muavene-i Milliye Cemiyeti Hanımlar Şubesi**²⁰ (Türk donanmasına gelir sağlamak), **Osmanlı Müdâfaa-i Hukuk-ı Nisvan Cemiyeti** (Osmanlı Kadın Haklarını Savunma Cemiyeti) Nezihe Muhittin ayrıca bugün için o dönemin Türk – Osmanlı kadını ile ilgili en önemli kaynaklardan biri olan **Kadınlar Dünyası** dergisinin çıkarılmasında da rol oynamıştır²¹.

2.1. Cumhuriyet Dönemi: Kadınlar Halk Fırkası

Kurtuluş Savaşı sonrasında Osmanlı dönemi ile bağın koparılması bilgini bir Türkiye'nin inşası çalışmaları ile yüzlerin geleceğe çevrilmesi Nezihe Muhittin'in kadınların erkeklerle siyasi hukuki ve toplumsal açıdan eşit konumda olacakları bir düzeni tasavvur etmesini mümkün kıldı.

Daha Milli Mücadelenin başlangıç döneminde Osmanlı Devleti'nin son Meclisi Mebusanı için yapılan seçimlerde Kanuni Esasiye göre kadınların seçme ve seçilme hakkı olmasına rağmen Halide Edip hanımın isminin pek çok erkek seçmen tarafından oy pusulalarına yazıldığı görülmüştü. Aydın kadınlarımızdan biri olan Halide Edip hanımın bizzat erkeklerce bu şekilde taltif edilmesi dönemin Aydın çevrelerinde de memnuniyet yaratmıştı. Vakit Gazetesi bu durumu şu yorum ile değerlendirmiştir: "... Muhterem edibemizi bu baş ağrısından dolayı başarısından dolayı tebrik eder bundan sonraki seçimlerde kendisini mebuslar arasında görmekten memnuniyet duyarız²²."

Kurtuluş Savaşı yıllarında Türk kadını cephenin ön saflarında önemli bir etkinlik göstermiştir. Türk kadını ait olduğu milletin varlık yokluk mücadelesinde milletiyle ve savaşıla bütünleşmiş ve savaşı bütün şiddetiyle yaşamış ve savaşın kazanılmasında dikkate değer bir rol oynamıştır.

¹⁸ N. Çankaya, **Tarihi Süreç İçerisinde Türk Kadını**, MKB Ajans Yayınları, İstanbul, 2003, s. 162.

¹⁹ T. Z. Tunaya, **Türkiye'de Siyasal Partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)**, Cilt: 1, 1998, s. 506; Ş. Kurnaz, **II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını**, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1996, s. 224.

²⁰ L. Kaplan, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 1998, s. 35.

²¹ Serpil Çakır, "Osmanlı – Türk Kadınları Esirgeme Derneği", **Toplum ve Bilim**, Sayı: 45, 1991, s. 91-97.

²² **Vakit**, 1 Kanunievvel 1335'den aktaran Ayşegül Yaraman, **a.g.e.**, s. 46.

Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasının ardından 1923'te Mustafa Kemal Paşa, henüz Halk Fırkasının kurulması çalışmalarını tamamlamamış iken Nezihe Muhittin aydın kadınları birleştirecek ve Türk kadını için çalışacak bir kadın örgütü kurmak amacıyla faaliyete başladı. Nitekim 1923 yıldır haziran ayında Nezihe Muhittin liderliğini de bir araya gelen bir grup aydın kadın İstanbul Darülfünun da bir "Kadınlar Şurası" topladı. Şura'nın aldığı en önemli kararlardan biri siyasi örgütlenmenin başlatılmasıydı. Bu doğrultuda "Kadınlar Halk Fırkası" aynı şurada kuruldu²³. Böylece Mustafa Kemal Paşa'nın halk Fırkasını kurmasından önce Türk kadını Nezihe Muhittin öncülüğünde kendi siyasi partisini oluşturdu. Her ne kadar Parti'nin kuruluşu mevcut yönetim tarafından Kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olmadığı gerekçesi ile yasal olarak onaylanmasa da bu adımın atılabilmiş olması Türk kadını için umut verici bir gelişmeydi.

Kadınlar Halk Fırkası'nın başkanlığını Nezihe Muhittin Hanım yapıyordu. İkinci başkan Nimet Remide, parti sözcüsü Latife Bekir, genel sekreter ise Şukufe Nihal'di²⁴. Dönemin aydın kadınları arasından daha pek çoğu kadınlar Halk Fırkasında görev almışlardı. Parti'nin kuruluşu sonrasında yayınlanan beyannamesinde, partinin kitlesel ve programlı bir hareketle kadınların ekonomik, sosyal ve siyasal gelişimini sağladıktan sonra Seçme ve seçilme hakkını elde etmeleri için mücadele edeceği ifade edilmekteydi.

Kurucusu Nezihe Muhittin'in yaptığı tanıma göre kadınlar Halk Fırkası, kadınların siyasi, ekonomik ve toplumsal haklarını elde etmesi için çalışmak, Cumhuriyet rejiminin gölgesinde meclis kürsüsünde bu hakları savunmak, kadınların toplum içindeki statüsünü yükseltmek için çalışan, siyasi bir cemiyettir²⁵. Kadınlar Halk Fırkasının kurucu ve yöneticilerinin dönemin gazetelerine verdikleri demeçlere, yazdıkları yazılara ve konferanslardaki sözlerine baktığımızda Türk kadınının ülkenin her yerinde toplumsal yaşamda, siyasal yaşamda, eğitim alanında içinde bulunduğu gerilikten çıkarmak, eğitim ve kültür düzeyinin yükselmesini sağlamak, toplum içinde saygın ve verimli bir pozisyona getirmeyi amaç edindiklerini anlıyoruz²⁶. Bununla birlikte, Fırkanın kuruluş nizamnamesinin ikinci maddesinde açıkça kadınların siyasal ve hukuki olarak haklarını elde etmek için mücadele edecekleri de ifade ediliyordu.²⁷

²³ Zafer Toprak; "Kadınlar Halk Fırkası", *Tarih ve Toplum Dergisi*, Mart 1988, s. 23-28.

²⁴ Zafer Toprak, "Türkiye'de Siyaset ve Kadın: Kadınlar Halk Fırkasından Kadınlar Birliği Kongresine (1923 – 1935)", s. 6.

²⁵ Y. Zihniöğlü, *Kadınsız inkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği*, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2003, s. 132.

²⁶ Yaprak Zihniöğlü, *a.g.e.*, s. 132-135.

²⁷ Yaprak Zihniöğlü, *a.g.e.*, s. 132-135.

Kadınlar Halk Fırkasının kuruluşu dönemin basınının ilgisini çekmiştir. Özellikle kadınlara hitap eden dergiler Yayınları'nda partinin kuruluşuna geniş yer ayrılmışlardır. Dönemin önde gelen kadın dergilerinden biri olan "Süs" dergisinde genel sekreter Şukufe Nihal'in "Fırkamızın Mefkûresi" adlı yazısında partinin amaçları şöyle özetlenmiştir:

"Partimizin amacı Her şeyden önce Türk kadınına muktendir Bir dereceye terfi ettirmek özellikle ülkenin toplumsal ve ekonomik gelişme amaçlarının gerçekleşmesine katkı sağlamaktır. Bunun için öncelikle kadınlarımızın aydınlanmasını sağlamak onları gelecekteki görevlerine hazırlamak arzusundadır. Bu görevleri ise Öncelikle annelik sonra da aile içi görevleridir. Türk kadını öncelikle eğitilmeli aile ve toplumsal yaşamla ilgili hakları konusunda bilgilendirilmelidir. Zaten bundan sonra siyasi haklar kendiliğinden gelecektir²⁸."

İkinci Başkan Nimet Remi de Tanin gazetesine verdiği bir demeçte, partinin özellikle cehalet ve taassupla mücadele edeceğini söylemiştir. Partinin gönüllü kadınları Anadolu'nun en ücra köy ve kasabalarına kadar gidecekler, Türk kadınına aydınlatacaklar ve ona modern medeniyetin meyvelerini göstereceklerdir. Böylece Türk kadınının yaşamı düzelecek, Türk ailesi yeniden yapılanacak, Kadının verimliliği ve topluma faydası artacaktır.

Az önce söz ettiğimiz gibi, kadınlar Halk Fırkasının kuruluş dilekçesi 17 Haziran 1923 günü İçişleri Bakanlığı'na gönderilmiş, Nihayet Şubat 1924'te cevap gelmiş Ancak bu cevap olumsuz olmuştur. Gerekçe olarak da mevcut seçim Kanunu'nun (Kanunu Esasi) kadınlara seçme ve seçilme hakkı vermemesi gösterilmiştir. Hareketin bir siyasi parti olarak mücadelesini sürdürmesi Bu şartlarda mümkün değildir. Nezihe Muhiddin ve Kadınlar Halk Fırkasının devamı niteliğinde olan "Kadınlar Birliği" (7 Şubat 1924) adında bir dernek kurmak suretiyle mücadelelerine devam etmişlerdir. Fırkadan farklı olarak Kadınlar Birliği'nin tüzüğünde siyasal amaç ve taleplere yer verilmediği gibi, nizamname 'sinin üçüncü maddesinde "Birliğin siyasetle alakası yoktur" içerikli özel bir madde bulunmaktadır²⁹. Ancak ileride bahsedeceğimiz gibi Nezihe Muhittin, karşısına çıkan ilk fırsatta siyasal mücadeleyi yeniden başlatacaktır.

Kadınların siyasal alanda sesini duyurmakta kararlı olan Nezihe Muhiddin, 1925 seçimlerinde Halide Edip hanımla birlikte Türk Kadınlar Birliği tarafından aday gösterilmiştir. Ancak bu girişim de İçişleri Bakanlığı tarafından reddedilmiştir³⁰. Nezihe

²⁸ *Vatan*, 20 Haziran 1923, Şukufe Nihal Hanımla Mülakat.

²⁹ P. Ergun, *Cumhuriyet Aydınlanmasında Öncü Kadınlarımız*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1997, s. 107; Yaprak Zihnioğlu, *a.g.e.*, s. 152.

³⁰ Müşerref Avcı, "Osmanlı Devleti'nde Kadın Hakları Ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, 55, s. 244.

Muhittin amacı tabi olarak mecliste girebilmek değildir. O dikkat çekici hamleler yaparak 1925 Türkiye’inde kadınların sesini duyurmak istemektedir.

2.2. Türk Kadınlar Birliği

Kadınlar Halk Fırkasının mevcut yönetim tarafından kabul edilmeyişi Nezihe Muhittin ve Arkadaşlarını çalışmalarını bir dernek çatısı altında yürütmeye yöneltti. İstanbul Valiliğine 7 Şubat 1924'te yapılan başvuruya bir hafta içinde olumlu cevap geldi³¹. “Türk Kadınlar Birliği” adı ile kurulan derneğin kurucu başkanlığını yine Nezihe Muhiddin yapmaktaydı. Derneğin yönetiminde Nezihe Muhiddin ile birlikte kadınlar Halk Fırkasının kuruluşu ve yönetimine katılmış kadro büyük oran da görev yapmaktaydı. Kurucular arasında Nimet Reşide, Mediha Mazhar, Latife Bekir, Faize Atıf, Halit Şükrü, Şadiye Sifif, Güzide Osman ve İffet İhsan hanımlardan oluşuyordu³².

Derneği Tüzüğü 23 maddeden oluşmaktaydı. Bizi ilgilendiren en önemli hususlar kısaca şöyle ifade edilebilir³³: Türk Kadınlar Birliği, Türk kadınının Sosyal ve siyasi haklarını elde edebilmesi için Ülkesi vatani ve ailesi için her türlü mükellefiyeti yüklenebilecek bütün bunlara olan ilgisini ispatlayacak düzeye geliştirmeye çalışacaktır. Birliğin maksadı kadınları zihinsel ve toplumsal alanlarda geliştirerek zamanımızı ihtiyaçlarına cevap verebilecek bir düzeye eriştirmektir. Birlik bu amaca ulaşmak için genç kızların gerçek bir anne olarak yetiştirmek, Kadının toplumdaki konumunu Saygın bir düzeye ulaştırmak dul kadınlara ve ailelerine bunların Okullardaki çocuklarına yardım etmek. Fakir çocukları tahsil ettirmek yetişen nesillerin maddi ve manevi gelişimi ile alakadar olmak kadınların çalışma hayatına teşvik etmek. Bütün bu amaçları gerçekleştirebilmek için de konferanslar tertip etmek kitap dergi ve broşürler yayınlamak hususunda çalışılacaktır.

Türk Kadınlar Birliği ve çalışmaları ile ilgili bilgi vermek üzere İkdâm gazetesinden bir yazar ile görüşen Nezihe Muhittin verdiği röportajda, derneğe isim verilirken siyasi bir hava yaratacak ifadelerden kaçırıldığını belirtmiş aynı şekilde yanlış anlamalara yer vermemek için birliğin programında bir yasal hak ve tarih içerikli ifadelerin kullanılmamasına özen gösterildiğini belirtmiştir³⁴. Aslında amaçlarının Türk kadınının batılı prensipler

³¹ Nezihe Muhittin ve Türk Kadını, s. 148- 149.

³² Zafer Toprak, “Halk Fırkası’ndan Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası”, **Tarih ve Toplum**, No. 51, Mart 1988, s.158.

³³ Nezihe Muhittin ve Türk Kadını, s. 148- 149.

³⁴ İkdâm, 18 Şubat 1340, “Memleketimizde Kadınlık Cereyanları”, s.1-2 ‘den aktaran Cemile Burcu Kartal, “Tek Parti Döneminde Muhalif Bir Hareket Türk Kadınlar Birliği”, **Türkiye’de Siyasal Muhalefet**, Derleyen: Ayşegül Komşuoğlu, Bengi Yayınları, İstanbul, 2008, s. 102.

çerçevesinde gelişmesini ve yükselmesini sağlamak olduğunu ifade etmiş siyasi taleplerin ise yalnızca bir ideal olduğu üzerinde durmuştur. Ona göre Türk kadını terakkisini tamamlayınca siyasi haklar zaten kendiliğinden gelecektir. Nezihe Muhittin dernekle ilgili olarak kamuoyunu bilgilendirmek amacıyla bir bildiri hazırlamış ve belli başlı gazetelere göndermiştir. Bildiride Derneğin ne amaçla kuruldu ve çalışmaları hakkında kısa bilgiler yer alıyordu. Nezihe Muhittin ifadelerine göre Dernek ülkenin müzik ve milletin hayrını ve saadetini isteyen Aydın kadınları çevresine toplayacak onları kadınların Türk kadınının yükseltilmesi amacı çerçevesinde harekete geçirecek ve ülke çapında Türk kadınının ilerlemesine gelişmesine hizmet edecekti. Nezihe Muhiddin'e göre kuruluşundan kısa bir süre sonra derneğin üye sayısı 400 ulaşmıştır ve üyelerinin 20'si de erkektir³⁵. Nezihe Muhittin'in belirttiğine göre dernek kuruluşundan Kısa bir süre sonra Anadolu'da da örgütlenmeye başlamıştır. Bu doğrultuda 1926 yılında Denizli'de 1927'de Üsküdar'da ve 1927'de Diyarbakır'da şube açmıştır. Nezihe Muhittin derneğin kısa süre içerisinde 500'den fazla üyeye sahip olduğunu konu ile ilgili eserlerinde ifade etmiştir³⁶.

Gerek Türk kadınlar Birliği'nin nizamnamesinde gerekse kurucuların yaptığı açıklamalarda derneğin Siyasette uğraşmayacağı, kadınların seçme ve seçilme hakkı mücadelesinin geri planda tutulacağı ifade edilmişse de, kuruluştan kısa bir süre sonra siyasi haklar yeniden gündeme gelmeye başlamış, başta Nezihe Muhittin olmak üzere derneğin kurucuları yaptıkları konuşmalarda konferanslarında ve basın yayın organlarına verdikleri demeçlerde siyasi haklar konusunu yeniden gündeme getirmeye başlamışlardır. Türk kadınlar Birliği'nin yayın organı olarak 1925 yılında yayınlanmaya başlanan "Türk kadın Yolu" dergisinin daha ilk sayısında Nezihe Muhittin "Kadın Yolunun Şiarı" adlı makale yayınlamıştır. Dikkat çekici ve zaman zaman sert ifadeler bulunan makalesinde, Cumhuriyet rejiminin kısa zamanda Türk kadınına bütün haklarını tanıyacağını ümit ettiğini belirtmiştir. Nezihe Muhittin makalesinin geri kalan bölümlerinde özellikle çağdaş Batı ülkelerinde Kadınların seçme ve seçilme hakkı için verdikleri mücadelelerden örnekler vermiş, zaman zaman şiddet dolu ve kanlı olayların gerçekleştiği bu tür mücadelelere ve benzer eylemlere modern Türkiye Cumhuriyeti'nde gerek kalmayacağını umduğunu söylemiştir³⁷.

Siyasi haklar için hak taleplerinin açıkça dile getirilmesi kadın hareketinin sesini duyuracak gösterilerin konferansların eylemlerin yapılması 25 Mart 1927 tertip edilen Türk

³⁵ **İkdam**, 30 Mayıs 1340 (1924) "Kadın Birliği Faaliyeti Hakkında Tarafı Malumat", sayı: 9755, s. 2'den aktaran Cemile Burcu Kartal, **a.g.e.**, s. 102.

³⁶ **Nezihe Muhittin ve Türk Kadını**, s. 349.

³⁷ Serpil Çakır, "Osmanlı Kadın Dernekleri", **Toplum ve Bilim**, 1991, sayı: 52, s. 153.

kadınlar Birliği'nin ilk Kongresi'nde gündeme getirilmiş ve hararetli tartışmalara yol açmıştır. Siyasal haklar için mücadele edilmesi gerektiği tezini savunan Nezihe Muhittin ve arkadaşları hararetli tartışmaların ardından kongreyi ikna ederek bu konuda dernek tüzüğüne gerekli değişikliklerin yapılmasını sağlamışlardır. Oysa az önce ifade ettiğimiz gibi Türk Kadınlar Birliği kurulurken, kuruluş tüzüğü ne açıkça derneğin siyaset de meşgul olmayacağına dair hükümler konulmuştu.

1927 Kongresinde yapılan değişikliklerle tüzükte ifade edilen Türk kadınlar Birliği'nin amaçları arasına, kısaca ifade etmek gerekirse, “siyasi hakların kazanılması için kadınlar lehinde kamuoyu hazırlamak, uluslararası kadın kongrelerine katılmak ve seçme ve seçilme hakkı isteyen kadın cemiyetlerini desteklemek, dünyadaki diğer kadın teşkilatları ile ilişki kurup Türkiye’de uluslararası kadın konferansları düzenlemek” girdi³⁸. Birlik başkanı Nezihe Muhiddin de yaptığı konuşmada tüzükteki değişikliklere paralel olarak, “...yeteneklerini ispatlamış olan Türk kadınının artık seçme ve seçilme hakkını elde etmesi ve siyasi hayata katılmasının kabul edilmesi büyük bir gerekliliktir...” dedi³⁹.

1927 Kongresi sonrasında Nezihe Muhittin başkanlığında Türk Kadınlar Birliği, o dönemin Cumhuriyet hükümetlerine muhalefet edebilen tek organize muhalefet hareketi olarak, en kısa sürede kadınların yaşamsal hakları ve siyasal haklarının tanınmasını talebini etkili propagandalar ile dile getirmeye başladı⁴⁰. Nezihe Muhittin’e göre Türk devrimi kadınlarla birlikte gerçekleştirilmeliydi. Devrim Türk kadını konusunu bir kenara bırakır ve Türk siyasetini Türk kültürünü Türk Hukukunu çağdaş ulusların temel ilkeleri çerçevesinde inşa ederken kadın sorunlarına el atmaz, kadınların toplum içindeki konumunu en çağdaş toplumların da ötesine götürmez ise tüm devrimci atılımlar temelsiz ve köksüz kalacak bu da tüm çabaların boşa gitmesine yol açacaktı. Her toplumda olduğu gibi Türk toplumunda da kadınlar toplumun iskeleti durumundaydılar. Kadınsız bir inkılap başarısız olmaya mahkûmdu. 1927'den itibaren Türk Kadınlar Birliği'nin ve bu birliğe mensup kadınların Nezihe Muhittin öncülüğünde mevcut hükümetlere karşı bir baskı grubu şeklinde çalışarak hükümete isteklerini yoğun propagandalar ile kabul ettirmeye çalışmaları, seslerini yükseltmeleri, devrimci kadroyu devrimlerin yeterliliği konusunda açıkça eleştirmeleri devlet yönetimi kademelerinde hoşça karşılanmadı. 1927 Türkiye’sinde böylesine bir muhalefet

³⁸ E. Öztürk, **Türk Kadınının Feminizme Bakışı**, İstanbul, 2007, Karmat Yayınları, s. 175.

³⁹ Bernard Caporal, **Kemalizm’de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919 – 1970)**, Ankara 1982, s. 690.

⁴⁰ Y. Zihnioglu, **a.g.e.**, s. 257.

hareketine izin verilemezdi. Nezihe Muhittin ve arkadaşlarının 1927'den sonraki çalışmaları onların Türk kadınlar Birliği'nden uzaklaştırılmaları ile sonuçlanacak süreci de başlatacaktır⁴¹.

Nezihe Muhittin neden siyasi hak taleplerini yeniden gündeme getirdiklerini, Türkiye kadınlar Birliği'nin yayın organı olan “Kadın Yolu” dergisinin ilk sayısına yazdığı başyazıda şöyle ifade etmişti: “ Romanya ve Belçika kadınlarına belediye başkanlığı için seçme ve seçilme hakkı vererek medeniyet yolunda önemli bir adım attı... Bu asri ve muazzam temayül gittikçe büyüyen bir dalga halinde tüm dünyaya yayılıyor. Hindistan’a Madran’a Bombay’a ulaşıyor... Kadınların siyasi hakları elde etmesi bir medeniyet meselesidir çağdaş fikirleri benimsemiş ne bir Türk erkeği ve ne de bir Türk kadını bu meseleye kayıtsız kalmaz. İnkılabımız Türk kadınına layık olduğu hakları vermeden başarıya ulaşamaz. Kadınsız bir inkılap olmaz... Türk kadını Şüphesiz Vatan camiasında kıymetli olmayan bir cemiyet halinde kalmayacak mevcudiyetini ve saygınlığını tasdik ettirecektir... En medeni usuller ile oluşturulan aziz Cumhuriyetimizin kanunları da herhâlde Türk kadınına şüursuz ve akılsız bir varlık, siyasi haklardan mahrum tutulması gereken ilkel bir yaratık olarak görmeyecektir...”⁴²

Birliğin başkanı Nezihe Muhittin 1931 yılında yayınladığı “Türk Kadını” adlı kitabında Türk Kadınlar Birliğinin siyasi hak taleplerine neden geri döndüğünü özetle şöyle açıklamıştır: “milli hareket başladığı günden itibaren Türk kadınının bu harekette ön saflarda yer alması artık kadını erkekle birlikte ülkenin, milletin, vatanın yükselişi için çok şeyler yapabileceğini bana açıkça göstermişti. İçimde büyük bir ümit canlanmıştı. Cumhuriyetin ilanı ile bu emel ve azim daha da güçlendi. Zor günlerimizde büyük bir azim ve kabiliyet gösteren kadınlarımızın kadınlık sorunları ile ilgili meselelerde konunun ehemmiyetini düşünerek bir bütün halinde hareket etmesi gerekiyordu. Bu benim düşüncemde hayata geçirilebilecek bir somut fikir durumunda geldi”⁴³.

Birlik amaçlarını gerçekleştirmek için kurslar ve konferanslar düzenlemiştir. Türk Kadınlar Birliği, kadının çalışma hayatında kendine bir yer edinmesi konusuna büyük önem veriyordu bunun için düzenlediği pek çok kurs ve seminer ile kadınları eğiterek çalışma hayatına yönlendirmeye çalıştı⁴⁴. Yeni Türk Medeni Kanunu'nun kadına tanıdığı haklar Türk kadınına öğretilmeye çalışıldı, kadınların farklı mesleklere yönlendirilmesi konusunda öncü faaliyetlerde bulunuldu, kadınların sürücü belgesi alarak şoförlük yapabilmesi için çalışmalar

⁴¹ Meral Balcı, Mervener Tuzak, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasi Hakları İçin Mücadelesi”, *Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi*, 1: 43-51, s. 47.

⁴² Nezihe Muhiddin, *a.g.e.*, s. 227.

⁴³ Nezihe Muhiddin, *a.g.e.*, s. 349.

⁴⁴ Leyla Kaplan, *Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını*, Yükseköğretim Yayınları, Ankara 1988, s. 141

yapıldı. Kadın polislerin yetiştirilmesi ve görevlendirilmesi, cezaevlerinde kadın gardiyanlara görev verilmesi sağlanmaya çalışıldı. Bunların yanı sıra yerli mallarının kullanılmasının yaygınlaştırılması, Müslüman Türk kadınının çarşaf ve peçe giyme zorunluluğundan kurtarılması gibi konularda da çalışmalar yapıldı. Kadınlar Arasında batılı kıyafetlerin kullanılmasını yaygınlaştırılması üzerinde önemle durulan bir konuydu.

2.3. Türk Kadınlar Birliğinin 1927 Kongresi

3 yıllık yoğun bir çalışmanın ardından Türk Kadınlar Birliği ilk kongresini 5 Mart 1927 tarihinde İstanbul'da gerçekleştirdi. Nezihe Muhittin yaptığı açılış konuşmasında, derneğin Cumhuriyete sadakatle bağlı olduğunu belirtmiş devrimlerin sağladığı ortamda çalışmaları ve etkili bir şekilde yürüten birliğin Hem Türkiye'de hem Avrupa'da önemli bir yere sahip olduğunu vurgulamıştır. Nezihe Muhittin en çok üzerinde durdukları konulardan birinin cumhuriyetin yükselmesinde kadınlara düşen vazifeleri yerine getirmek olduğunu söylemiştir. Birliğin gösterdiği faaliyetlerin hem yurttan hem dünyada matbuat tarafından ilgiyle takip edildiğini söylemiş hem olumlu hem de olumsuz yorumlarla karşılaştıklarını ifade etmiştir⁴⁵.

Açılış konuşmasından sonra derneğin tüzüğünde yapılacak önemli bir değişiklik gündeme geldi. Buna göre 2. maddesine “derneğin, kadınların siyasi hakları için çalışmalar yapacağı” ifadesi ekleniyordu. Bu durum kongrede bazı eleştirilere yol açmıştır Çünkü Kadınlar Birliği kurulurken birliğin siyaset ile meşgul olmayacağı açıkça söylenmişti. Oysa şimdi maddedeki değişiklikle siyasi haklar için mücadele yeniden başlamaktadır.

Nezihe Muhittin eleştirilere şu sözlerle cevap vermiştir: tüzüğümüzdeki siyasi haklara yönelik düzenleme Herhangi bir tepkiye yol açabilecek bir mana içermemektedir. Bu bizim idealimizdir. Kadınlarımız da Cumhuriyetin vatandaşlarıdır. Kadının daha siyasi haklarını elde etmesini istemek tabii karşılanmalıdır⁴⁶.

Nezihe Muhittin'in konuşmasının ardından 2. madde değişikliği kabul edildi. Artık Türkiye Kadınlar Birliği Türk kadını için siyasi hak taleplerinde bulunacağını, bunun için çalışacağını ve mücadele edeceğini adeta deklare ediyordu. Oysa 3 yıl önce kadınlar Halk Fırkasının yerine Kadınlar Birliği kurulurken tüm siyasi taleplerden vazgeçtiklerini açıklamışlardı. Ancak bu tavır kısa sürmüştür. Nezihe Muhittin'in mücadelecilik karakteri baskın gelmiş ve 3 yıl sonra Türkiye Kadınlar Birliği siyasi haklar mücadelesi ve yeniden başlama kararı almıştır.

⁴⁵ Zihnioglu, a.g.e., s. 197.

⁴⁶ Gürcan Bozkır, “Türk Kadın Birliği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, Sayı 9 10, 1999-2000 sayfa 103.

Türk kadınlar Birliği'nin 1927 yılındaki Kongresi'ne baktığımızda özellikle siyasi çalışmalar konusunda önemli adımların atıldığını görürüz. Alınan siyasi mücadele kararı tüzük değişikliğinde açıkça ifade edilmiştir. Ancak Birlik tüzüğünde yapılan siyasi mücadeleye yönelik değişiklikler Ankara yönetiminin görüşü ve onayı alınmadan yapılmıştır. Bu durum İstanbul Valisinin tüzük değişikliğini onaylama konusunda tereddüte düşmesine yol açacaktır. Neticede İstanbul valisi Türk Kadınlar Birliği tüzüğünde yapılan değişiklikleri kabul etmemiş ve onaylamamıştır. Ancak ilginç bir şekilde Ankara hükümeti tüzük değişikliğini sakıncalı bulmamış ve İstanbul Valiliğine değişikliğin onaylanması yönünde talimat vermiştir. Hükümetin de onayını alan Türk Kadınlar Birliği Cumhuriyet Türkiye'sinde siyasi bir amaç doğrultusunda faaliyet gösterecek ilk Dernek olma Unvanını da elde etmiştir⁴⁷.

1927 kongresinin Siyasi mücadele yeniden başlatma konusunda aldığı kararlar sonrasında Türk Kadınlar Birliği bir kez daha yaklaşan 1927 seçimlerine katılmak konusunu tartıştı. Nezihe Muhittin seçimlere katılım konusunda oldukça ısrarcıydı⁴⁸. Bu konuda şunları söylüyordu: “inkılapları doğuran hamlelerdir. Bu hamlelerimize her seçimde devam edeceğiz. Ve nihayet Bu hakka Bizler de her vatandaş gibi katılacağız kanunlar sosyal hayatın ihtiyaçlarına intibak eder⁴⁹.” İşte Türk Kadınlar Birliği'nde Nezihe Muhittin'i ve onu destekleyen grubu birlikten uzaklaştıracak parçalanma süreci böyle başladı.

Nezihe Muhiddin'in seçimlere kadın aday sokma konusundaki ısrarı ilk muhalefeti Birlik içinde başlatmıştır. Aralarında yönetim kademelerinde bulunanlar da dâhil olmak üzere birliğin pek çok üyesi kadınlara seçme ve seçilme hakkının anayasada açıkça ifade edilmeden yapılacak seçimlere sürekli müdahale etmenin ısrarla kadın aday göstermenin doğru olmadığını ifade etmişlerdir. Yine Birliğin Bazı üyeleri siyasetten uzak durmaları Hayır hayır işleri ile meşgul olmaları ülkenin genel menfaati doğrultusunda çalışmalar yapmaları gerektiği tezini savunmuşlardır.

Kongre boyunca Taraflar arasında tartışmaların sürmesi iki tarafın açıkça mücadele etmeye başlamasına yol açmıştır. Bu ortamda ilk kez bazı muhalif üyelerce Türk kadınlar Birliği'nin yönetiminde Nezihe Muhittin Hanım tarafından Birtakım yolsuzlukların yapıldığı, birliğe ait maddi varlıkların Nezihe Muhittin ve bazı yöneticiler ce şahsi çıkar için kullanıldığı suçlamaları yapıldı. Burada hedef alınan kişiyi doğrudan Nezihe Muhittin hanımdı.

⁴⁷ Benard Caporol, **a.g.e.**, s. 691.

⁴⁸ Serpil Çakır, “Siyasal Yaşama Katılım Mücadelesinde Türk Kadını”, **Kadınlar ve Siyasal Yaşam**, İstanbul 1991, s. 131-141.

⁴⁹ Müge Dişbudak, **a.g.t.**, s. 42.

Nezihe Muhittin hanımın siyaset konusundaki ısrarı ve Bu doğrultuda yaptığı bazı sert açıklamalar ulusal basında da kendisine yer bulmuş bazı yazarların cevabi nitelikte sert yazılar ile cevap vermesine neden olmuştur. Burada Nezihe Muhittin Hayalci olmakla, ülke şartlarında doğru değerlendirmemekle suçlanmıştır.

Kongrenin kapanmasından bir gün sonra Türk kadınlar Birliği'nin bazı üyeleri bir gazeteye giderek birliğin yönetim kurulunun seçiminde usulsüzlük yapıldığı, yolsuzlukların bununla sınırlı olmadığı Bu nedenle Türk kadınlar Birliği'nin soruşturulması ve gerekirse feshedilmesi konusunda bir ihbarda bulundu⁵⁰. Benzer bazı iddialar dönemin gazetelerinde de kendisine yer buldu.

Nezihe Muhittin birdenbire ortaya çıkan bu iddialar üzerine bir basın toplantısı tertip etti ve iddialara cevap verdi. Burada Nezihe Muhittin Birliğin tüm çalışmalarının şeffaflıkla yürütüldüğünü, Hiçbir yolsuzluğun söz konusu olmadığını, Birlik içinden veya dışından isteyen herkesin gelip hesapları kontrol edebileceğini söyledi. Ayrıca Birlik olarak yaptıkları çalışmaların Cumhuriyet hükümetinin icraatları ve hedefleri ile asla çelişmediğini, aslında hedeflerinin çok önceden bizzat Cumhuriyet yöneticileri tarafından belirlendiğini kendilerinin de Bu hedeflere ulaşmak için mücadele ettiğini belirtti⁵¹.

Türk Kadınlar Birliği Kendi içinde bir komisyon oluşturarak iddiaları soruşturma ya karar verdi. Oluşturulan komisyon 1 Nisan 1927 günü Nezihe Muhittin dönemine ait bilançoları inceledi gelir ve gider belgeleri Tek Tek karşılaştırıldı Neticede bir yolsuzluğa rastlanmadı⁵². Bir sürü için Nezihe Muhittin Hanım kendisini aklamıştı. Ancak 1927 Kongresi'nden sonra başlayan muhalefet güçlenerek devam etti. Nezihe Muhittin hanımın özellikle seçimlere kadın adayların sokulması yolundaki ısrarları, yaptığı konuşmalarda ki sert ifadeleri hükümet dede arasının bozulmasına yol açtı. Özellikle basındaki bazı kalemlerin sert eleştirileri, alayları ve suçlamaları hükümeti ve bürokrasiyi etkiledi. 1927 Yaz sonu itibariyle yolsuzluk suçlamalarına yenileri de eklenmişti. Bütün bunlar İstanbul polisinin 10 Eylül 1927 tarihinde Türk Kadınlar Birliği ne bir baskın gerçekleştirmesine ve birliğin dikkatle aranmasına yol açtı⁵³. Birliği ait pek çok dokümana ve belgeye el konuldu. Maliye memurları da olaya müdahil oldu ve geniş bir soruşturma başlatıldı. Soruşturma sonrasında yapılan açıklamada, Nezihe Muhiddin'in birliğin kasasından aldığı 500 lirayı kendi çıkarı doğrultusunda kullandığının anlaşıldığı, bu para daha sonra Nezihe Muhittin tarafından

⁵⁰ Müge Dişbudak, a.g.t., s. 28.

⁵¹ Zihniöglü, a.g.e., s.203.

⁵² Cumhuriyet, 2 Nisan 1927.

⁵³ Milliyet, 11 Eylül 1927.

birliğin kasasına iade edilirse de bunun dernekler Kanunu'na göre bir suç olduğu ayrıca Nezihe Muhittin ve diğer bazı yöneticilerin Türk Kadınlar Birliği binalarını ikametgâh olarak kullandıkları ifade edildi⁵⁴. Bu ağır suçlamalar karşısında Nezihe Muhiddin ve yönetim kurulu Birlik yönetiminden uzaklaştırıldı⁵⁵.

Türk kadınlar Birliği'nin siyasi faaliyetlerini ve taleplerini aşırı bulan pek çok bürokrat, milletvekili, gazeteci birliğe yapılan bu müdahaleyi desteklemiştir. Bunu demeçlerinde gazetelerinde yazdıkları yazılar da açıkça dile getirmişlerdir. Bu kişiler Nezihe Muhittin liderliğinde Türk kadınlar Birliği'nin siyasi ortamı gerdiğini, bazı şiddet olaylarının ortaya çıkmasından endişe edildiğini söylemişlerdir⁵⁶.

Nezihe Muhittin bu son gelişmeler karşısında bir olağanüstü kongre toplamak istemiş ancak isteği İstanbul Emniyeti tarafından reddedilmiştir ve Valilik Nezihe Muhiddin kongre çalışmalarını yasaklamıştır. Bunun yanında Türk Kadınlar Birliği içindeki muhalif grup Nezihe Muhiddin ve ekibinin tasfiye edilecek bir olağanüstü kongre için aynı günlerde valilikten ve Emniyet Müdürlüğü'nden kolaylıkla izin alabilmiştir.

Muhaliflerin Kongresi, Eylül ayı sonunda Türk ocağı genel merkezinde başlamış ve kongre başkanlığına muhaliflerin lideri Latife Bekir seçilmiştir. Çalışmalarını başarıyla tamamlayan kongre Türk Kadınlar Birliği için Yeni bir yönetim kurulu oluşturmuş ve birliğin başkanlığına da ortaokul müdürü olarak görev yapan Sadiye hanımı getirmiştir⁵⁷. Yeni yönetimin ilk icraatı da Nezihe Muhittini ve ekibini kesin bir şekilde Türk kadınlar Birliği'nden uzaklaştırmak olmuştur⁵⁸.

Bu günlere Yunus Nadi'nin Nezihe Muhiddin'in birlikten tasfiyesi ile ilgili yazısı dikkate değer. Nadi'nin yazısı özetle şu şekildedir:

“Son neticeden memnunuz. Çünkü Türk kadınlığı namına kokuşmuş bir çehre arz eden fena bir vaziyetten kurtulduk. Eğer son kongre Kadınlar Birliğini bi'l-küllüye ilga etmiş olsa idi belki daha ziyade, memnun olurduk... Ümit ederiz ki yeni hey 'etler Türk kadınlığının nezahet ve nezaketine muvafık bir mevcudiyet içinde yürümeye itina ederler... Dünkü Birlik, yakasını mahiyet ve manasını kendisinin de bilmediği bir takım nazari ve havai davalara kaptırarak olmadık hülyalarla vakit geçirirken hakiki Türk kadın ve kızlarının hakiki vaziyet ve ihtiyaçlarından katiyen ve katiyen bihaber olduğunu her hal ve hareketiyle ilan ediyordu.

⁵⁴ Müge Dişbudak, a.g.t., s. 31; *Milliyet* 12 Eylül 1927.

⁵⁵ Bengül Salman Bolat, “1930 Kadınlara İntihap (Seçme- Seçilme) Hakkı Verilmesine Yönelik Tutumlar”, *Cumhuriyet Tarihi Araştırmaları Dergisi*, yıl 10, sayı 19 (Bahar 2014), s. 30.

⁵⁶ B. Caporal, a.g.e., s. 694.

⁵⁷ Gürcan Bozkır, “Türk Kadınlar Birliği”, *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, cilt. 3, sayı. 9-10, s. 99 - 116.

⁵⁸ *Cumhuriyet*, 4 Ekim 1927.

Bir millet, nihayet de bir aile demek değil midir? Bir aile ise nihayet bir ananın ve son tahlilde analığın şefkat kucağından başka bir şey midir? Daha dün bin bir esareten kurtardığımız aziz Türkiye'miz de kadınlık namına ilk safa gelecek mesele acaba sadece kadınlığın hukukundan mı ibarettir? Acaba bizde kadın mebus olmadığı, kadın avukat olmadığı, kadın her şey olmadığı için mi azap ve ıstırap vardır? Tatalım ki kadın her şey oldu, bununla her dava ve bu meyan da kadınlık meselesinin halledilmesi mi olur? Çünkü birlik sanki cemiyetimizden hariç gibi bir mevcudiyet göstermekte ısrar etmiş idi. Vilayetin Birliğe muarız ısrarları ile buna karşı Nezihe Muhiddin Hanım'ın şahsında Kadınlar Birliği'nin inatçı ve iddiacı mukabeleleri doğrusu bu meselede tüy üzerine tüy dikti.

Onun içindir ki yeni vaziyet karşısında: -Ooh, diyoruz, aman kurtulduk!'' .

Sadiye Hanım başkanlığında çalışan yeni yönetim kurulu, faaliyetlerini daha ziyade kültür ve hayır işlerine yönlendirdi. Kısa bir süre sonra Sadiye Hanım'ın rahatsızlığına ileri sürerek Birlik başkanlığından istifa etmesi üzerine Başkanlığı Latife Bekir seçildi⁵⁹. Latife Hanım seçildikten sonra verdiği bir demeçte, siyasi haklar konusunda ısrarcı olacak mısınız sorusuna, “ Hayır. Biz Nezihe Muhiddin Hanım gibi Hayaller peşinde koşacak değiliz. Belki bunun da zamanı gelir. Fakat bizim bundan evvel yapacağımız işler vardır. Mesela birliğin iktisadi kısmına önem vereceğiz. Yerli malların kullanımını özendirme ye çalışacağız. Korunmaya muhtaç kadın ve çocuklara iş bulmaya çalışacağız.” Sözleriyle cevap vermiştir⁶⁰. Latife Bekir bu sözlerinden Birliğin artık, siyasi muhalefeti bir kenara bırakacağı, özellikle hükümet ve bürokrasi ile ters düşmemeye özen göstereceği anlaşılmaktadır. Gerçekten de birliğin politikaları bundan sonra bu doğrultuda şekillenecektir⁶¹.

Nezihe Muhittin Türk kadınlar Birliği'nden tasfiyesi tek parti döneminde açıkça siyasi muhalefet yapabilen bir sivil toplum örgütü olan Türk kadınlar Birliği'nin artık ehlileştiğini, mevcut otoriteye boyun eğdiğini açıkça göstermektedir. Hayalcilikle eleştirilen Nezihe Muhittin'in fikirleri ve mücadelesi Türk kadının nispi olarak kısa denebilecek bir periyot içinde tüm siyasi haklarına kavuşmasına büyük katkı yapmıştır.

3. Türk Kadınının Siyasi Haklarını Elde Etmesi

Türk kadınının siyasal haklara sahip olmasına yönelik ilk gelişme 1930 yılında olmuştur. TBMM'de 20 Mart 1930 tarihinde Belediye Kanunu görüşülürken seçme ve

⁵⁹ Cemile Burcu Kartal, **Türkiye'de Kadınların Siyasal Haklarını Kazanma Süreci ve 1930 Belediye Seçimleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005, s. 108.

⁶⁰ **Cumhuriyet**, 21 Ağustos 1928.

⁶¹ Bengül Salman Bolat, “1930 Kadınlara İntihap (Seçme- Seçilme) Hakkı Verilmesine Yönelik Tutumlar”, **CTAD**, Yıl 10, Sayı 19 (Bahar 2014), s. 30.

seçilmek şartı olarak “Türk olmak” maddesinin kabulü kadınların da belediye seçimlerine katılmasının önünü açmış ve hiçbir tartışma olmadan kabul edilmiştir. Yeni Belediye Kanunu’nun 3 Nisan 1930 tarihinde kabulü Türk kadınının siyasal hayata girdiğinde bir başlangıç noktası olmuştur⁶². Ülke genelinde kadınlar arasında bu kanun sevinçle karşılandığı gibi kadınlara siyasal haklar tanınmasının savunuculuğunu yapan Türk Kadınlar Birliği çevresinde de büyük bir memnuniyete yol açmıştır⁶³.

Belediye Kanunu’nun kabulünden sonra kadınların parti üyelikleri için başvuruları artmıştır. Serbest Cumhuriyet Fırkanın katılımı ile birden fazla partinin mücadele ettiği 1930 yılı belediye seçimlerinde ilk defa kadınlar seçme ve seçilme haklarını kullanmışlardır. Seçimler sonucunda İstanbul’da Nakiye, Refika Hulusi Behçet, Latife Bekir, Safiye Hüseyin, Rana Hanımlar, İzmir’de Benal Nevzat Hanım, Bolu’da Behire Bedis Hanım ve daha niceleri belediye meclislerinde yerlerini almışlardır⁶⁴. Kadınların belediye meclisi üyeliği seçimlerine katılımının sağlanmasından sonra 26 Ekim 1933’te Köy Kanunu’nda yapılan değişiklik ile Türk kadınlarına muhtarlığa ve köy ihtiyar heyetlerine seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır⁶⁵.

Son olarak da seçimlerin yenilenmesinin gündeme geldiği 1934 yılında İnönü Hükümeti’nin kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olabilmesi için Teşkilat-ı Esasiye Kanunu’nda bir değişiklik yapılmasına dair kanun teklifi 5 Aralık 1934 tarihli TBMM oturumunda kabul edilmiştir⁶⁶. 19. Başbakan İsmet İnönü TBMM’de yaptığı konuşmada “...*yeni teklifimizle, Türk kadınına bu hakkı bir lütuf olarak veriyoruz kanaatinde asla değil ve kimse bu kanaatte olamaz*” sözleri ile Türk kadınının Kurtuluş Savaşı’nda vatani için mücadele ederek bunu çoktan hak ettiği üzerinde durmuştur⁶⁷.

TBMM, 3 Nisan 1930’da yaptığı görüşmelerden sonra kabul ettiği yeni Belediye kanunu ile 18 yaşını dolduran kadınlara da belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkı vermiştir⁶⁸. Kadınlara belediye seçimlerine katılma hakkının verildiği bu dönemde, Türkiye tek partiden çok partiliğe geçişi de denemiş, Atatürk’ün demokrasi arzusunun bir ürünü olarak Serbest Cumhuriyet Fırkası kurulmuştur. Kadınlar, Belediye Yasası’nın sağladığı haktan yararlanarak 1930 Belediye seçimlerinde ilk kez sandık başına gittiler. Serbest

⁶²Leyla Kaplan, **Cemiyetlerde ve Siyasi Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998, s.191.

⁶³Nuray Özdemir, “Türk Kadınına Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı Tanınması Üzerine Yapılan Kutlamalar”, **H i s t o r y S t u d i e s**, Volume 6 Issue 5 September 2014, s. 179.

⁶⁴Nuray Özdemir, **Osmanlı’dan Cumhuriyete Bir Cemiyet Kadını: Nakiye Elgün**, Phoenix Yayınları, Ankara 2014, s.147.

⁶⁵**Resmi Gazete**, 28 Ekim 1933, s.3183.

⁶⁶**Resmi Gazete**, 11 Aralık 1934, s.4521.

⁶⁷**TBMM Zabıt Ceridesi**, devre: IV, cilt:25, içtima:4, on ikinci inikat, 5 Aralık 1934, s.82.

⁶⁸Bengül Salman Bolat, “1930 Kadınlara İntihap (Seçme- Seçilme) Hakkı Verilmesine Yönelik Tutumlar”, **CTAD**, Yıl 10, Sayı 19 (Bahar 2014), s. 27-50.

Cumhuriyet Fırkası, Kadınlar Birliği eski Başkanı Nezihe Muhittin'i Beyoğlu'ndan, Cumhuriyet Halk Fırkası ise Türk Kadınlar Birliğinin o dönem başkanı olan Latife Bekir'i Fatih'ten İstanbul Şehir Meclisi'ne aday göstermiştir. Seçimlerde Nezihe Muhittin başarılı olamazken, Latife Bekir, Rana Sani Yaver, Refika Hulusi Behçet ve Safiye Hanımlar Cumhuriyet Halk Fırkası'nı temsilen Meclis'e girmişlerdir. Kadınlar Birliği'nden Latife Bekir ve Safiye Hanımlar Belediye Meclisi Eğitim Encümeni'nde görev yapmıştır⁶⁹. 1930 da başlayan kadınların siyasi haklarını elde etme süreci 26 Ekim 1933'de Köy Yasası'nın 20 ve 25. maddelerinin değiştirilmesi ile kadınlara muhtarlığa ve ihtiyar heyetlerine seçilme ve bunların seçilmesine katılmak hakkının verilmesi ile sürmüştür⁷⁰.

1934 yılında İnönü Hükümeti'nin verdiği kadınların seçme ve seçilme hakkına sahip olabilmesi için 1924 Anayasası'nın 10. ve 11. maddelerinde bir değişiklik yapılmasına dair kanun teklifi 5 Aralık 1934 tarihli TBMM oturumunda kabul edilmiştir. Buna göre ilgili maddelerde bulunan "Türk" ifadesinin yerine konulan "Türk erkekler ve kadınlar" sözcükleriyle, kadınlara TBMM için seçme ve seçilme hakkı tanınmıştır⁷¹. Başbakan İsmet İnönü TBMM'de yaptığı konuşmada "...yeni teklifimizle, Türk kadınına bu hakkı bir lütuf olarak veriyoruz kanaatinde asla değiliz ve kimse bu kanaatte olamaz" sözleri ile Türk kadının Kurtuluş Savaşı'nda vatani için mücadele ederek bunu çoktan hak ettiği üzerinde durmuştur⁷².

Türk Kadın Birliği'nin 1924 yılında başlayan çalışmaları "Ars-ı Ulusal Kadınlar Kongresi"nin⁷³ (Ulusal Kadınlar Birliği) ardından 1935 Mayıs'ında kendini feshetmesiyle sona erdi. Böylece Türk Kadınlar Birliği'nin ilk dönemi kapanmış oldu. Zafer Toprak, Türk Kadınlar Birliği'nin kendini feshetmesi kararında Türkiye'deki mevcut yönetimin 1930 yıllarda daha kapalı politikalar izlemesinin etkili olduğunu belirtmektedir⁷⁴.

Türkiye'de kadınların TBMM için ilk kez oy kullanmaları ise 1935 yılına rastlar. Kadınların katıldığı 1935 seçimlerinde çoğu eğitimci 18 kadın milletvekili Meclis'e girmiştir. Bu sayı parlamentonun % 4,5'ine tekabül etmektedir⁷⁵ Türkiye Cumhuriyetinin kurulduğu 1923 yılını izleyen ilk 10 yılda Atatürk'ün önderliğinde gerçekleştirilen reformlar, bir yandan kadının yurttaşlık haklarını kazanmasını, diğer yandan Türk toplumunun yeniden

⁶⁹ Nuray Özdemir, *a.g.e.*, s.147.

⁷⁰ Nuray Özdemir, *a.g.m.*, s. 180.

⁷¹ *Resmi Gazete*, 11 Aralık 1934, s.4521.

⁷² *TBMM Zabıt Ceridesi*, devre: IV, cilt:25, içtima:4, on ikinci inikat, 5 Aralık 1934, s.82.

⁷³ 18 – 24 Nisan 1935, Ulusal Kadınlar Birliği Kongresi.

⁷⁴ Zafer Toprak, "Türkiye'de Kadın ve Siyaset – Kadınlar Birliğinden Arası Ulusal Kadınlar Birliği Kongresine (1923 – 1935)", *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 1994.

⁷⁵ Semra Gökçimen, "Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi", *Yasama*, Sayı: 10, Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2008, s. 5.

yapılanmasını sağlamış, böylece büyük bir toplumsal değişim gerçekleştirilmiştir. Laik hukukun benimsenmesi ile kadınların eğitim, çalışma yaşamı, siyaset gibi kamu alanlarına açılması mümkün kılınmıştır.

KAYNAKÇA

Cumhuriyet, 2 Nisan 1927.

Cumhuriyet, 4 Ekim 1927.

Cumhuriyet, 21 Ağustos 1928.

İkdam, 30 Mayıs 1340 (1924) “Kadın Birliği Faaliyeti Hakkında Tarafı Malumat”

İkdam, 18 Şubat 1340, “Memleketimizde Kadınlık Cereyanları”

Milliyet, 11 Eylül 1927.

Milliyet 12 Eylül 1927.

Resmi Gazete, 28 Ekim 1933, s.3183.

Resmi Gazete, 11 Aralık 1934, s.4521.

Vakit, 1 Kânunuevvel 1335.

Vatan, 20 Haziran 1923, Şukufe Nihal Hanımla Mülakat.

Alkan, Türker, “Kadın - Erkek Eşitsizliği Sorunu”, **100.Doğum Yılında Atatürk’e Armağan Dizisi**, Ankara, 1981.

Avcı, Müşerref, “Osmanlı Devleti’nde Kadın Hakları Ve Kadın Haklarının Gelişimi İçin Mücadele Eden Öncü Kadınlar”, **A. Ü. Türkiye Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]**, 55.

Balcı, Meral, Tuzak, Mervenur, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Nezihe Muhiddin Özelinde Türk Kadınlarının Siyasal Hakları İçin Mücadelesi”, **Marmara Üniversitesi Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Araştırmaları Dergisi**, 1: 43-51.

Bolat, Bengül Salman, “1930 Kadınlara İntihap (Seçme- Seçilme) Hakkı Verilmesine Yönelik Tutumlar”, **CTAD**, Yıl 10, Sayı 19 (Bahar 2014).

Bozkır, Gürcan, “ Türk Kadınlar Birliği”, **Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi**, cilt. 3, sayı. 9-10.

Coşar, Seda, “The Reflections Of The Ottoman-Turkish Feminism On The Literary Works Of Nezihe Muhittin”, **A Thesis Submitted To The Graduate School Of Social Sciences Of Middle East Technical University**, September 2006.

Çaha, Ömer, **Sivil Kadın, Türkiye’de Sivil Toplum ve Kadın**, Vadi Yayınları, Ankara, 1996.

Çakır, Serpil, “Osmanlı Kadın Dernekleri”, **Toplum ve Bilim**, 1991, sayı: 52.

Çakır, Serpil, ”Siyasal Yaşama Katılım Mücadelesinde Türk Kadını”, **Kadınlar ve Siyasal Yaşam**, İstanbul 1991.

Çakır, Serpil, “Kadın Tarihinden İki İsim: Ulviye Mevlan - Nezihe Muhittin”, **Toplumsal Tarih**, Sayı: 46, 1997.

Çankaya, N, **Tarihi Süreç İçerisinde Türk Kadını**, MKB Ajans Yayınları, İstanbul, 2003.

Caporal, Bernard, **Kemalizm’de ve Kemalizm Sonrasında Türk Kadını (1919 – 1970)**, Ankara 1982.

Çakır, Serpil, “Osmanlı – Türk Kadınları Esirgeme Derneği”, **Toplum ve Bilim**, Sayı: 45, 1991.

Dik, Tuğba, **Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Ressitement'in Dönüşümü: Nezihe Muhiddin ve Leyla Erbil**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Bilkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, ağustos 2012.

Ergun, P, **Cumhuriyet Aydınlanmasında Öncü Kadınlarımız**, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1997.

Gökçimen, Semra, “Ülkemizde Kadınların Siyasal Hayata Katılım Mücadelesi”, Yasama, Sayı: 10, Eylül-Ekim-Kasım-Aralık 2008.

Gürcüm, Banu Hatice, Arslan, Arzu, “19. Yüzyıl Süfraj Hareketinde Sessiz Direnişin Sembolü Olarak Reform Kıyafeti”, **İdil**, 2017, Cilt 6, Sayı 32, Volume 6, Issue 32.

Kaplan, Leyla, **Cemiyetlerde ve Siyasal Teşkilatlarda Türk Kadını (1908-1960)**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara 1998.

Kartal, Cemile Burcu, **Tek Parti Döneminde Muhalif Bir Hareket Türk Kadınlar Birliği, Türkiye'de Siyasal Muhalefet**, Derleyen: Ayşegül Koşuoğlu, Bengi Yayınları, İstanbul, 2008.

Kartal, Cemile Burcu, **Türkiye'de Kadınların Siyasal Haklarını Kazanma Süreci ve 1930 Belediye Seçimleri**, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2005.

Kurnaz, Şefika, **Balkan Harbinde Kadınlarımızın Konuşmaları**, MEB Yayınları, İstanbul 1993.

Kurnaz, Şefika, **II. Meşrutiyet Döneminde Türk Kadını**, Millî Eğitim Bakanlığı, İstanbul, 1996.

Nezihe Muhiddin, **Türk Kadını**, Numune Matbaası, İstanbul 1931.

Özen, Hatice, **Tarihsel Süreç İçinde Türk Kadın Gazete ve Dergileri (1968-1990)**, İstanbul, 1990.

Özdemir, Nuray, **Osmanlı'dan Cumhuriyete Bir Cemiyet Kadını: Nakiye Elgün**, Phoenix Yayınları, Ankara 2014.

Özdemir, Nuray, “Türk Kadınına Milletvekili Seçme ve Seçilme Hakkı Tanınması Üzerine Yapılan Kutlamalar”, **H i s t o r y S t u d i e s**, Volume 6 Issue 5 September 2014.

Öztürk, E, **Türk Kadınının Feminizme Bakışı**, Karmat Yayınları, İstanbul, 2007.

Sancar, Serpil Üşür, “Türkiye’de Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Sorunlar, Öncelikler ve Çözüm Önerileri”, **Kadın Erkek Eşitsizliğine Doğru Yürüyüş: Eğitim, Çalışma Yaşamı ve Siyaset Raporunun Güncellenmesi**, Ankara, Temmuz 2008.

TBMM Zabıt Ceridesi, Devre: IV, Cilt:25, İçtima:4, on ikinci inikat, 5 Aralık 1934.

Toprak, Zafer, “Halk Fırkası’ndan Önce Kurulan Parti Kadınlar Halk Fırkası” , **Tarih ve Toplum**, No. 51, Mart 1988.

Toprak, Zafer, “Türkiye’de Kadın ve Siyaset – Kadınlar Birliğinden Arısı Ulusal Kadınlar Birliği Kongresine (1923 – 1935)”, **Kadın Araştırmaları Dergisi**, 1994.

Tunaya, T. Z, **Türkiye’de Siyasal Partiler, İkinci Meşrutiyet Dönemi (1908-1918)**, Cilt: 1, 1998.

Yaraman Ayşegül, “Türk Kadınının Toplumsal ve Yasal Statüsünün Dönüşmesi Sürecindeki Önemli Değişikliklerden Biri Olarak Kadın Örgütleri”, **M.Ü. İ.İ.B.F. Dergisi**, 1991, Cilt: 8, Sayı: 1-2.

Yaraman, Ayşegül, **Türkiye’de Kadınların Siyasal Temsili**, Bağlam Yayınları, İstanbul 1999.

Yüceer, Saime, “Demokrasi Yolunda Önemli Bir Aşama: Türk Kadınına Siyasal Haklarının Tanınması”, **U.Ü. Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 9, Sayı: 14, 2008/1.

Serpil Çakır, Osmanlı Kadın Hareketi, Metis Yayınları, 1996, 2. Basım.

Zihnioğlu, Yaprak, **Kadınsız İnkılap**, Metis Yayınları, İstanbul, 2003.

Zihnioğlu, Y, **Kadınsız inkılap: Nezihe Muhiddin, Kadınlar Halk Fırkası, Kadın Birliği**, Metis Yayıncılık, İstanbul, 2003.